

УДК 821.161.2'06-312.9:159.964.2-31Корній(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.48.41>

РЕКОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ МІФОЛОГЕМИ ЧУГАЙСТРА В ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРІ РОМАНУ ДАРИ КОРНІЙ «ЩОДЕННИК МАВКИ»

A RECONCEPTUALISATION OF THE CHUGAISTR MYTHOLOGEM IN THE FICTIONAL UNIVERSE OF DARY KORNIY'S NOVEL "THE MAVKA'S DIARY"

Масло О.В.,

orcid.org/0000-0002-1586-2805

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Волкова І.В.,

orcid.org/0000-0003-4725-8837

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Шемет П.А.,

orcid.org/0009-0009-2143-9219

студентка IV курсу психолого-педагогічного факультету

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

У пропонованій науковій розвідці проаналізовано специфіку реконцептуалізації фольклорних архетипів у сучасній українській прозі на прикладі роману Дари Корній «Щоденник Мавки». Актуальність теми зумовлена сучасною тенденцією до переосмислення міфопоетичної традиції, а також потребою дослідження новітніх трансформацій міфологем у просторі етнофентезі. Метою статті є багатоаспектний аналіз психологічних моделей поведінки чоловічих персонажів-Чугайстрів (Романа, Андрія, Тараса, Карена) та розкриття особливостей їхніх взаємин із головною героїнею Мавкою крізь призму традиційних і сучасних ґендерних ролей.

Методологічну основу розвідки становлять міфопоетичний, ґендерний та психоаналітичний підходи.

У дослідженні встановлено, що письменниця адаптує автентичні образи демонології до умов сучасного соціуму, вибудовуючи новітню модель інтерпретації міфологічних мотивів. Доведено, що класична опозиція «Лісова діва – Чугайстер» зазнає суттєвої модифікації: традиційний мотив фізичного винищення Мавки перетворюється на розгалужену метафору психологічного насильства, емоційної залежності та духовного руйнування особистості.

Обґрунтовано, що образ лісового чоловіка позбавляється суто етнографічного виміру й набуває характеристик деструктивного соціально-психологічного типу чоловіка-«мисливця». Попри зовнішні маски добропорядності чи успішності, усіх чоловічих персонажів роману об'єднує первісна егоцентрична сутність, яка виявляється через знецінення, приниження, подружню невірність та сприйняття жінки як об'єкта завоювання.

Виявлено художню інверсію міфологічного сюжету: на відміну від фольклору, у романі Чугайстер панічно боїться втратити Мавку й зазнати емоційного краху через її відмову підкоритися. Зовнішні вияви рефлексії та імітація внутрішніх змін у поведінці героїв не свідчать про їхню духовну еволюцію, а виконують суто маніпулятивну функцію.

У висновках наголошено, що Дара Корній не лише осучаснює міф, а й модифікує його психологічну семантику. Трансформація міфологічного прототипу в індивідуалізовані форми яскраво виявляє деструктивне прагнення патріархального домінування, утримання та нівелювання внутрішньої свободи сучасної жінки.

Ключові слова: міфопоетика, реконцептуалізація, міфологема, ґендерні ролі, психологічна модель, трансформація міфу, етнофентезі.

This academic study analyses the specific nature of the reconceptualisation of folkloric archetypes in contemporary Ukrainian prose, using Dara Korniy's novel *The Diary of Mavka* as an example. The relevance of the topic stems from the current trend towards re-examining the mythopoetic tradition, as well as the need to study the latest transformations of mythological motifs within the genre of ethno-fantasy. The aim of the article is to conduct a multifaceted analysis of the psychological behavioural models of the male characters – he Chugaystry (Roman, Andriy, Taras, Karen) – and to reveal the characteristics of their relationships with the main heroine, Mavka, through the prism of traditional and contemporary gender roles.

The methodological basis of the study comprises mythopoetic, gender and psychoanalytical approaches.

The study establishes that the author adapts authentic images from demonology to the conditions of contemporary society, constructing a new model for the interpretation of mythological motifs. It has been demonstrated that the classical opposition between the 'Forest Maiden' and the 'Chugayster' undergoes a significant transformation: the traditional motif of the physical annihilation of the Mavka is transformed into a complex metaphor for psychological violence, emotional dependence and the spiritual destruction of the individual.

It is argued that the image of the forest man is stripped of its purely ethnographic dimension and takes on the characteristics of a destructive socio-psychological type of 'hunter' man. Despite their outward facades of respectability or success,

all the male characters in the novel are united by a primal, egocentric nature, which manifests itself through belittling, humiliation, marital infidelity and the perception of women as objects to be conquered.

An artistic inversion of the mythological plot has been identified: unlike in folklore, in the novel Chugayster is terrified of losing Mavka and suffering an emotional breakdown due to her refusal to submit. External manifestations of reflection and the imitation of internal changes in the characters' behaviour do not indicate their spiritual evolution, but serve a purely manipulative function.

The conclusions emphasise that Dara Kornii not only modernises the myth but also modifies its psychological semantics. The transformation of the mythological prototype into individualised forms vividly reveals the destructive drive towards patriarchal domination, the suppression and levelling of the inner freedom of the modern woman.

Key words: mythopoetics, reconceptualisation, mythologem, gender roles, psychological model, transformation of myth, ethno-fantasy.

Постановка проблеми. Кінець ХХ – початок ХХІ століття засвідчив зміну траєкторії бачення місця людини у філософському контексті її буття, відповідно ретрансляція міфологічних образів у творчості українських письменників набуває іншого потрактування в реаліях сьогодення. У сучасних художніх інтерпретаціях відповідні образи виходять за межі первісної міфологічної семантики та актуалізують проблематику міжособистісних і суспільних відносин.

Трансформацію міфопоетичних образів в історико-літературній ретроспективі детермінують три ключові чинники: часовий, гендерний та соціокультурний/психоаналітичний.

Маркером часового чинника є еволюція літературно-художніх парадигм від романтизму до постмодернізму. Так, у романтичній картині сприйняття світу міфологічні образи є емоційним резонатором відтворення почуттів героя, естетичною декорацією та уособленням природних стихій (Л. Боровиковський, А. Метлинський, М. Костомаров, І. Вагилевич, ранній період творчості Т. Шевченка).

Світоглядні модерністські тенденції, травматичний історичний досвід ХХ століття призводять до трансформації міфу з етнографічного тла в інструмент екзистенційного переосмислення буття. Міфопоетика стає голосом автора про самотність, дихотомію духу та побуту, трагедію втрати, внутрішній вибір людини (Ліся Українка, М. Коцюбинський, Олександр Олесь, а також представники химерної прози другої половини ХХ століття В. Шевчук, В. Земляк, В. Дрозд).

На зламі ХХ–ХХІ століття в межах неоміфологізму демонічні образи переосмислюються крізь призму феміністичного дискурсу як автономні суб'єкти, звільнені від патріархальних стереотипів (О. Забужко «Казка про калинову сопілку», Г. Пагутяк «Західне сонце у воротах третіх», М. Матіос «Москалиця» тощо).

Міфопоетика ХХІ століття постає концептуальним інструментом національної та культурної ідентифікації. У ній класичний хорор та готичний дискурс (Г. Пагутяк «Урізька готика», І. Павлюк

«Я бачу, вас цікавить п'ятьма») органічно поєднуються як із постколоніальним осмисленням історичних травм (С. Андрухович «Амадока»), так і з новітніми психоаналітичними інтерпретаціями традиційних фольклорних образів (Д. Корній «Гонимарник», «Щоденник Мавки»).

Нових інтерпретацій образи Мавки та Чугайстра набувають і в сучасній дитячій прозі, зокрема в казці Юліти Ран «Мавка Вербичка й песиголовці» та пригодницькій повісті Сашка Дерманського «Танок Чугайстра».

Натомість у координатах сучасної інтелектуальної прози провідну роль відіграє гендерний чинник, що охоплює не лише феміністичну ревізію (через переосмислення жіночої суб'єктності), а й трансформацію традиційних маскулітних архетипів. Показовою в цьому контексті є еволюція образів Мавки та Чугайстра в романі Дари Корній «Щоденник Мавки».

Водночас соціокультурний та психоаналітичний виміри тексту виявляються через проживання травматичного досвіду. Отже, прадавній міф стає універсальною символічною мовою людського несвідомого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Дари Корній, зокрема роман «Щоденник Мавки», є об'єктом різноаспектних літературознавчих студій А. І. Гурдуза [1, 2, 3], Кушнірової Т. В. [6], Сазонової О. В. [8]; Михальчук Н. І. [7], а також текстовим підґрунтям розвідок молодих дослідників, зокрема Мізінкіної О. О., Ільків М. П., Янцелевич О. С.

У своїх розвідках А. І. Гурдуз підкреслює генетичний зв'язок низки романів Д. Корній із «Лісовою піснею» Ліси Українки [1, 3]. Науковець акцентує увагу на наявності «крилатості» метагероїнь письменниці [3]; досліджує своєрідність міфопоетики роману «Щоденник Мавки», робить гендерні акценти на ідейно-тематичному рівні твору, досліджує авторську рецепцію локально-культурних стереотипів [1–3].

У наукових розвідках Кушнірової Т. В. та Михальчук Н. І. проаналізовано специфіку рецепції та авторської трансформації дохристиянських

міфологічних образів у романі Дари Корній «Щоденник Мавки».

Попри наявність наукових розвідок, присвячених міфопоетиці етнофентезі Дари Корній, реконцептуалізація міфологеми Чугайстра в художньому просторі роману «Щоденник Мавки» досі не була предметом цілісного літературознавчого аналізу. Відсутність праць, у яких зазначена міфологема аналізувалася б на перетині гендерного та психологічного підходів, і зумовлює вибір теми нашої розвідки.

Постановка завдання. Актуальність теми дослідження зумовлена загальною тенденцією сучасної української літератури до реконцептуалізації міфу та потребою цілісного аналізу новітніх трансформацій фольклорної традиції. Роман Дари Корній «Щоденник Мавки» представляє новий етап розвитку вітчизняного етнофентезі, де образи Мавки та Чугайстра інтерпретуються крізь призму гендерного та психоаналітичного підходів. Тож **метою роботи** є аналіз психологічних моделей поведінки чоловічих персонажів-Чугайстрів та розкриття особливостей їхніх взаємин із Мавкою крізь призму традиційних і сучасних гендерних ролей.

Виклад основного матеріалу. Архітектоніка художнього тексту Дари Корній «Щоденник Мавки» базується на засадах міфопоетичної традиції, ключовим інструментом якої є авторська інтерпретація міжособистісної взаємодії міфологічних істот. Письменниця адаптує фольклорні образи Мавки та Чугайстра до умов сучасних гендерних та соціально-психологічних взаємин, модифікуючи традиційні етнографічні смисли та наповнюючи їх актуальною проблематикою.

У межах цієї парадигми трансформується класична опозиція «Лісова діва – Чугайстер». Автентичний фольклорний мотив фізичного нищення Мавки Чугайстром модифікується в метафору психологічного руйнування – убивство кохання, що за своєю суттю тотожне духовній смерті Мавки. У художній системі твору кожний носій чугайстрівської природи, постаючи в ролі звабника, виявляє прихований страх перед зустріччю з «фатальною» Мавкою, яка здатна зруйнувати його егоцентричну сутність («вихопити душу»).

Традиційний персонаж демонології позбавляється виключно етнографічного виміру й набуває характеристик архетипного образу чоловіка в сучасному соціумі. Письменниця трансформує фольклорне переслідування в розгалужену метафору психологічного насильства, емоційної залежності та внутрішнього конфлікту особисто-

сті. Лісовий чоловік постає не як зовнішній міфічний ворог, а як уособлення руйнівної природи, яка присутня в близьких стосунках. *«І я люблю його. Боюся і люблю. Свого Чугайстра. Чоловіка, що так п'яно та солодко грає на сопілці. Він – Чугайстер, лісовий чоловік, убивця мавок»* [5, с. 10]. Такий підхід формує новітню модель інтерпретації міфологічних мотивів в сучасній українській прозі.

У художній системі роману «Щоденник Мавки» Чугайстри репрезентують деструктивний тип чоловіків, чия поведінкова модель щодо жінки виявляється через знецінення, приниження та подружню невірність, відтак, аналізований образ трансформується із суто міфологічного персонажа у виразний соціально-психологічний тип. Дара Корній перетворює міфічного лісового чоловіка на символ егоїстичної та руйнівної моделі поведінки щодо жінки. Саме ця модель є спільним знаменником для всіх чоловічих персонажів твору: Романа, Андрія, Тараса та Карена. Здається, що вони абсолютно різні, проте за зовнішніми масками приховується однакова первісна природа «мисливця», яка спонукає кожного з них бачити в жінці лише здобич. Надалі ми розглянемо модель поведінки, яка об'єднує цих героїв у їхніх стосунках із Мавкою.

Мисливські риси чітко простежуються в образі Романа – законного чоловіка Магди. Його лінія поведінки відтворює класичну модель токсичної маскулінності, обтяжену виразними нарцисичними рисами характеру: самозакоханістю та постійною потребою в підтвердженні власної значущості. Прагнення домінувати реалізується через придушення особистості дружини, нав'язування патріархальних стереотипів щодо «жіночого призначення» та зведення її ролі до побутового обслуговування. Споживацьке ставлення та знецінення почуттів іншої людини засвідчують психологічну нездатність героя до побудови рівноправних взаємин.

Водночас авторська інтерпретація образу позбавлена одновимірності: руйнівна поведінка Романа тісно пов'язана з його психологічною незрілістю. Символічна сцена захисту власних кордонів (епізод із валізами в коридорі) символізує момент остаточного розриву, адже Мавка відмовляється від ролі жертви. Порівнюючи цей сюжет із фольклорним першоджерелом, зауважимо, що Чугайстер зазнає поразки в спробі підкорити Лісову діву, зіткнувшись із її незалежною, загрозливою для нього силою.

Психологічна амбівалентність героя (або умовний метафоричний вплив «чарів Мавки»)

виявляється у його думках і спогадах про Магду під час перебування з коханкою Тонею. Проте така душевна роздвоєність є виявом зосередженості на собі, а не щирого прагнення кохання, що підкреслює саморуйнівний шлях персонажа. Сюжетна лінія Тоні додатково приземлює та розвінчує образ Романа: коханка не ідеалізує його, сприймаючи виключно в ролі вигідного «спонсора». Коло деструктивного впливу Чугайстра замикається на спробі самогубства Тоні після його раптового зникнення. Така реакція жінки вказує на абсолютну токсичність цього зв'язку та підтверджує суто руйнівний характер маскулінного архетипу героя.

Іншим утіленням Чугайстра є Андрій Васильович Дзюбенко, який уособлює тип маніпулятора, прихованого під маскою добропорядності. На відміну від відкрито руйнівного Романа, Дзюбенко має всі зовнішні ознаки успішності та надійності, що слугує ширмою для його споживацького ставлення до Мавки. Показовим є епізод їхньої першої зустрічі, що відбувається в присутності його дружини: видаючи себе за зразкового сім'янина, герой водночас відверто й цинічно оцінює Магду. Тактика маніпуляцій Дзюбенка базується на використанні особливих слів та фраз, спрямованих на створення ілюзії душевної близькості. Проте за цією видимою теплотою немає жодної щирості – вона підпорядкована лише бажанню самоствердитися та повністю привласнити жінку на своїх умовах.

Холодність Мавки пробуджує в Андріїві давній «інстинкт мисливця», де байдужість жінки сприймається як виклик його самолюбству. Процес завоювання стає способом самоствердження, що підтверджує його чугайстрівську природу: невміння приймати відмову, заперечення незалежності партнерки та сприйняття жінки лише як трофею. Попри деякі відмінні риси, Андрій діє за стандартними моделями Чугайстрів: не здатний прийняти відмову, не готовий до рівноправних стосунків, сприймає жінку як об'єкт завоювання та втіх. Через образ Дзюбенка авторка розширює уявлення про чоловіків-Чугайстрів, показуючи, що вони можуть бути не лише руйнівниками, а й тими, хто вмів приховує свою сутність заради власних прагнень.

Образ Тараса посідає особливе місце серед чоловічих персонажів роману, оскільки він наділений потужною життєвою енергією та первісною силою, яку важко контролювати розумом. *«Типовий Чугайстер – самозакоханий, вродливий, розумний, у міру дотепний та вже надто самовпевнений. Сам сказав, що завжди отримує*

те, що хоче» [5, с. 180]. Визначальною рисою Тараса є його двоїстість. Герой постійно коливається між порятунком і нищенням, подібно до фольклорного Чугайстра, у чиєму образі поєднуються захисна та руйнівна сили. Як зазначає В. В. Жайворонок, у гуцульських повір'ях цей персонаж постає нещадним мисливцем на лісових нявок, проте до людей повсякчас виявляє доброзичливість. Дослідник пов'язує його із лелекою (гайстром) і тлумачить Чугайстра як земного покровителя, що оберігає людину вдалині від рідної хати [4, с. 645]. Ставлення Романа до Мавки поєднує щирі ніжність із прихованим власницьким інстинктом. Він суттєво допомагає Магді у важкі хвилини й уникає прямого психологічного тиску. Проте вирішальний момент – пропозиція шлюбу – руйнує видимість злагоди. Спроба зробити стосунки офіційними постає як прагнення «одомашнити» Лісову діву, підлаштувати її під свій традиційний чоловічий світ через прихований емоційний тиск. Мавка розпізнає в освідченні пастку, що обмежує її справжню внутрішню свободу. Навіть пристосувавшись до життя в суспільстві, Чугайстер-Тарас зберігає свою справжню суть, несучи приховану загрозу для незалежності жінки.

Наступним персонажем-Чугайстром є Карен Вітольдович, чий образ уособлює модель панування через високий статус і багатство. Поміж інших персонажів Карен вирізняється поважним віком і великими статками. Магдалена підсвідомо відчуває його чугайстрівську суть ще на початку їхнього знайомства.

Надмірна самовпевненість Карена перетворює інстинкт мисливця на тактику витонченого підлещування. Він відкрито підкреслює своє високе становище як головний спосіб купити жіночу прихильність. Замість відкритого тиску, він обирає шлях фінансового зваблення та хитрого «приручення» (телефонні дзвінки, запрошення до театру, купівля коштовної нерухомості у Львові). Проте цей тверезий розрахунок також зазнає поразки: Магдалена не відповідає взаємністю, натомість сама вигідно використовує Карена для досягнення власних цілей.

Висновки. Отже, аналіз тексту свідчить, що художнє осмислення дохристиянської міфології в романі Дари Корній «Щоденник Мавки» докорінно змінює класичний фольклорний сюжет. Якщо в народній традиції Чугайстер є руйнівником Лісової діву, то в просторі сучасного роману ми бачимо протилежний вектор взаємодії: Чугайстер відчуває глибинний страх перед втратою Мавки, тоді як саме вона володіє

здатністю емоційно та психологічно знищити його через категоричну відмову підкорятися. У художній структурі роману цей конфлікт підкорення набуває історичного виміру. Відтак, фольклорний мотив полювання на Лісову діву проєктується на минуле, наділяючи чугайстрівськими рисами навіть постать князя Володимира Великого. «*Бо зараз вона знову грішить, сидючи на Володимирівській гірці та зневажливо оглядаючи постать ще одного з роду Чугайстрів – Володимира Святого, Кривавого, Багатоженця, Красне Сонечко... Як тільки його не називали!*» [5, с. 185].

На відміну від фольклорної традиції, де Чугайстер є переслідувачем і знищувачем Мавки, у романі Дари Корній відбувається інверсія цього образу: тут Чугайстер боїться втратити Мавку, тоді як саме вона здатна його знищити – емоційно, психологічно, через відмову бути чиєюсь. Така зміна персонажів суттєво трансформує міфологічний сюжет і надає йому нової семантики в контексті сучасних гендерних і психоло-

гічних взаємин. Усі розглянуті персонажі-Чугайстри, попри спільну архетипну основу, виявляють її по-різному. Їх об'єднують такі риси, як самовпевненість, прагнення домінувати, мисливський інстинкт, сприйняття жінки як об'єкта завоювання. Водночас кожний реалізує ці риси у власний спосіб. Важливою є динаміка цих образів: протягом твору вони частково трансформуються, демонструючи окремі моменти рефлексії та самоусвідомлення своєї суб'єктності поза межами нав'язаного міфологічного канону. Проте такі дії не є глибокими внутрішніми змінами, а виконують функцію маніпулятивних прийомів. Таким чином, архетип Чугайстра в романі набуває індивідуалізованих форм, що виявляється в поведінці, мовленні та способах взаємодії з Магдаленою.

Авторка не лише осучаснює фольклорний образ, а й поглиблює його психологічне наповнення, демонструючи, що навіть у змінених формах Чугайстер зберігає свою первісну сутність, яка експлікується через деструктивне прагнення підпорядкувати, утримати та нівелювати свободу Мавки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гурдуз А. І. Міфопоетика роману Дари Корній «Щоденник Мавки». *Studia Methodologica* : зб. наук. пр. / Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2015. Вип. 40 : Пам'яті д-ра філол. наук, проф., акад. Академії вищої школи України Романа Гром'яка (1937–2014). С. 307–312.
2. Гурдуз А. І. Концептуалізація образу сучасної жінки в українському романі початку ХХІ століття (на матеріалі прози Дари Корній). Актуальні проблеми фахової підготовки сучасного педагога : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (9–10 листоп. 2020 р.). Херсон, 2020. С. 171–178.
3. Гурдуз А. І. Метагероїня романів Дари Корній. *Науковий вісник Миколаїв. нац. ун-ту ім. В. О. Сухомлинського* : зб. наук. пр. [Серія]: Філологічні науки : (літературознавство) / за ред. О. С. Філатової. Миколаїв, 2015. Вип. 2 (16). С. 61–67.
4. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ: Довіла, 2006. 703 с.
5. Корній Дара. *Щоденник Мавки* : роман. Харків : ВД «Фабула», 2024. 320 с.
6. Кушнірова Т. В. Міфопоетика дохристиянських міфологічних образів у «Щоденнику Мавки» Дари Корній / Т. В. Кушнірова, С. С. Дмитрюк, Л. О. Шишковська. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса, 2021. Вип. 48, т. 4. С. 81–84.
7. Михальчук Н.І., Томко В.Д. Міфологемність мислення Дари Корній у романі «Щоденник Мавки». *Література та культура Полісся №113. Серія «Філологічні науки» №27*. С. 62–70.
8. Сазонова О. Особливості міфопоетики слов'янського фентезі в авторській інтерпретації Дари Корній і Тали Владмирової / О. Сазонова, А. Примоченко *Філологічний дискурс: зб. наук. пр.* / Ін-т літ. ім. Т. Шевченка НАН України, Хмельн. гуманітар.– пед. акад. ; редкол.: В. П. Мацько (голов. ред.) [та ін.]. Хмельницький, 2019. Вип. 9. С. 158–168.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 28.08.2026
 Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.09.2026
 Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.10.2026